

FUAT ŞÜKRÜ DİLBİLEN'İN ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL HAFIZA

Mehmet Soğukömeroğulları*

Özet

Terminolojide “kültür” kavramına eşdeğer görülen toplumsal hafıza, edebiyat eserlerinde çeşitli yollarla vücut bulur. “Kolektif bellek” ve “millî hafıza”nın kavramlarıyla da karşılanan toplumsal hafıza, tarih, tarihi oluşturan unsurlar ve dönemin esere etkisi bağlamında kullanılır. Tarih, toplumun hafızasını oluşturan unsur olarak toplumsal hafızaya etki ederken tarihi meydana getiren mimari eserler de dolaylı olarak toplumsal hafıza içerisinde değerlendirilir. Edebiyat eseri yazıldığı dönemden ayrı düşünülmemeyeceği için eserin yazıldığı dönem de incelenen eser içerisine çeşitli yollarla nüfuz eder.

İnceleme konumuz olan Fuat Şükrü Dilbilen şiirlerine, toplumsal hafıza tarih, kültürel tarih ve dönem olarak yansır. Bu çalışmayla tarihin yaprakları arasında eriyip giden edebi bir şahsiyet okuyuculara tanıtılacaktır. Diğer taraftan toplumsal hafıza unsurunun edebi eserlerde nasıl kullanıldığı Fuat Şükrü Dilbilen şiirleri örnek alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal hafıza, Fuat Şükrü Dilbilen, tarih, kültür, devir.

Abstract

Seen akin to the concept of “culture” in the terminology, collective memory arises in various ways in the of literature. Used equivalent in meaning with “national memory” kollektive memory is employed with respect to history, aspects that form history, and the influence of the historical period to the works. Whereas history, as an aspect that forms memory of a community, influences collective memory, Works of architecture that make up history are considered indirectly within collective memory. As a work of literature cannot be thought separate from the period of time it is written, the period permeates with various ways into the work to be studied.

To the poems of Fuat Şükrü Dilbilen, collective memory is reflected as history, cultural history, and the period. Through this study, a literary person who fades out among the pages of history will be introduced to readers. Also, how collective memory is employed in literary works will be illustrated, rendering an example of Fuat Şükrü Dilbilen’s poems.

Keywords: Collective memory, Fuat Şükrü Dilbilen, history, culture, period.

---

* Dr. Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep. sogukomerogullari@gantep.edu.tr.

Toplumsal hafıza, kültür karşılığı olarak düşünülebilecek bir kavram olup kültür de *medeniyet ile birlikte bir milletin o güne kadar oluşturmuş olduğu millî bilincin adıdır, denilebilir*¹. Bu noktadan bakıldığında canlı bir olgu olan kültürü, bilgi yığını olmaktan çıkararak edebiyat bilimidir. Edebiyat bilimiyle uğraşan kişi ise bir yığın kümesi olan kültürü tekrar irdeleyerek insanlığın hizmetine sunar. Toplum içerisindeki hafızayı oluşturan kültür, edebiyat tarafından kullanılmazsa iki yönlü zayıflık söz konusu olur. Birinci zayıflık, kültür işlenmez ve ham kalır; ikinci zayıflık ise edebiyat sığlaşarak kişisel duygu kümesi hâline dönüşür.²

Kültürün de edebiyatın da malzemesi insan olduğundan toplumsal hafıza insan fenomeninden hareketle vücut bulur. Halk arasında gelişen bu yapı, tarih ve sosyal hayat noktasında ele alınarak yaşatılmaya çalışılır. Edebiyatçı bu noktada tarih metnini tekrar inceleyerek onu yeni bir kurgu ortamına dâhil eder. Yazar tarafından her ne kadar gerçekçi bir metin oluşturulmuş olmasa da toplumsal hafıza içerisinde yer alan bazı gerçekler dile getirilir, belki de bu yolla hatırlatma yoluna gider. Buna örnek Ahmed Arif'in "Otuzüç Kurşun" adlı şiiridir³. Bu konunun toplumsal hafızayı veya halka tanıtılmasını H. Neşe Özgen şu cümlelerle anlatır:

*"Solun ajitatif resmî tarihi bu olayı Ahmed Arif'in "Otuzüç Kurşun" şiiri ile öğrendi ve bu kadarla yetindi. Öte yandan 33 Kurşun Olayı, resmi tarih içinde de aynı zeminde karşı-savunmalarla ilerledi. Bu konudaki en son tartışma Abdullah Çatlı'nın mahkemesi esnasında belirdi. Köşe yazarları, ideologlar, siyasetçiler, popüler ve kimi popülist siyaset bilimciler "Orgeneral Mustafa Muğlalı Olayı" nı yeniden dillendirdiler."*⁴

Toplumsal hafızanın tarihten beslenme sebebi ise, insanlığın hafızasının tarih tarafından oluşturulmasıdır⁵. Buna örnek olarak Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra on altı büyük devletin kurulduğunu ve hatıralarının hâlâ devam ettiği gösterilebilir⁷. Bunun yanı sıra "kolektif bellek" olarak da adlandırılan toplumsal hafıza Maurice Halbwacs tarafından ortaya konan bir teori ışığında hayat bulur. Buna göre,

¹ Selçuk Çıkla, *Kültür Değişimleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 20.

² Peyami Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990, s. 11-12.

³ H. Neşe Özgen, *Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003, s. XII.

⁴ aynı yer.

⁵ Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 21.

⁶ Tarih postmodern dönemde hafıza aracı olmaktan ziyade unutturma amacı güden bir yapıya bürünür. Bu tarih anlayışında da masallar ve mitler oldukça önemli olsa da işlevleri farklıdır. Masal anlatıcılığı ve mit yapıcılığı yapıldığında sessizliğin hâkim olduğu tarih, iktidarlar lehine çarpıtılan bir duruma gelir. Postmodern dönemde tarihin kullanımı düşlenenin güçlendirilmesi şeklindedir (Şerdar 2001, 119).

⁷ Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s. 12.

“Halbwachs, insanların geçmişi nasıl anlattıkları ve mitolojik hâle getirdikleri ile ilgilenir. Kendi hayatımıza ait geçmiş olayları doğrudan zihinsel yoldan hatırlarız, fakat tarihsel geçmiş olaylara ilgimiz ancak toplumsal kurumlar aracılığıyla kurulur. Anma, festivaller, hikâye anlatma ve yazma gibi kolektif eylemler, bu olayları kaydederek onları geleceğe aktarır. Dolayısıyla, hatırlama sürecinde otomatik bir şey söz konusu değildir.”⁸

Kolektif bellek Zekiye Antakyaloğlu'nun “Memory, Poetry and Tradition for T.S. Eliot and William Wordsworth” adlı bildirisinde de kullanılan bir kavramdır. Bildiriye göre,

“Diğer bir deyişle gelenek temel olarak kolektif hafızaya bağlıdır. Bununla birlikte Gregory Jay mirasın bir anda veya özgür ve doğal olmadığını belirtir. O, değişen sistemin karakteristiklerinin şekil değiştirerek araya girdiği bir mekanizm ister. Dilin, metaforun, hafızanın yapısı mirasın birlikteliğindeki akrabalığa sahiptir.”⁹

Milletlerin kimliklerini bu hafıza ile muhafaza eden ve yazma eylemiyle birlikte ortaya çıkan tarih, toplumsal hafızanın da temelini oluşturan unsurlar arasında önemli bir yere sahiptir. Edebiyat eserine konu olarak çeşitli şekillerde deformasyonla tarihin girdiğini söylemek yerinde bir tespit olacaktır.

Ali İhsan Kolcu “toplumsal hafıza” kavramını “millî hafıza” kavramıyla açıklamaya çalışır. Buna göre *“millî hafıza, bir milletin tarih boyunca kazandığı edebî, askerî, iktisadî, ahlâkî, içtimaî, ruhî, folklorik, kısaca maddî, manevî zenginliğin bir nesilden diğerine tevarüs etmesidir.”* Buna bağlı olarak milletler yaşadıkları tecrübeleri kendilerinden sonra gelecek nesillere bir hafıza olarak bırakırlar. Yerleşik medeniyetlerde mimarî, heykel, resim, musikî, tiyatro, giyim kuşam, süsleme gibi sanat şekilleriyle vücut bulan millî hafıza, göçebe toplumlarda hayatın pratiği doğrultusunda oluşur. Millî hafızanın taşıyıcısı, ait olduğu milletin hayat temayüllerini içerisinde barındıran dildir ¹⁰. Ali İhsan Kolcu, Aytmatov'dan aldığı bir alıntıda toplumsal hafızanın tanımını yapar:

“Millî edebiyat herkesin bildiği bir kavram, dünyada pek çok dil var. Bir çok millî dil. Millî edebiyat dilden başlar. Bir eserin millî olması için öncelikle millî dilde yazılması; ikinci olarak o milletin hayatını tasvir etmesi; üçüncü olarak o milletin tarihinden, kültüründen faydalanması gerekir. Böyle bir

⁸ Philip Smith, *Kültürel Kuram*, (çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu), Babil Yayınları. İstanbul 2005, s. 109-110.

⁹ Zekiye Antakyaloğlu, “Memory, Poetry and Traditional for T.S. Eliot and William Wordsworth”, *Facing the Past Facing the Future: History, Memory, Literary Conference*, (Yayınlanmamış Bildiri), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2009.

¹⁰ Ali İhsan Kolcu, “Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Bir Millî Romantik Unsur Olarak Millî Hafızanın İşleniş Biçimi ve Taşıdığı Önem”, *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, (Der. Elmas Kılıç-Neval Konuk), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 127.

kitabın ardından diğerleri, bir yazarın peşinden başka yazarlar gelirse, bir silsile oluşturlarsa millî edebiyat meydana gelir.¹¹

Burada yazarın dil ile edebiyatı bir arada görmesi Millî Edebiyat döneminin sanat anlayışını hatırlatmaktadır. Toplumsal hafızayla ilişkisi ise milletin tarihinden ve kültüründen bahseden eserleri millî hafızanın taşıyıcısı olarak görmesidir.

Toplumsal hafızanın kısaca edebiyat ile ilişkisi açıklandıktan sonra Fuat Şükrü Dilbilen adlı şairin eserlerine geçilebilir. Fuat Şükrü Dilbilen hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmadığından kısaca şair hakkında şiirlerinin muhtevasından hareketle bilgi vermek yerinde olacaktır. Fuat Şükrü Dilbilen'in *Turan ve Türkler*¹² ve *Türk Birliği ve Türk Hazneleri*¹³ adlı şiir kitapları mevcuttur. *Turan ve Türkler* kitabında Türk tarihi ve Turan mefhumuyla ilgili birçok şiiri olan Fuat Şükrü Dilbilen'in hem şehirler hem de çeşmeler üzerine birçok şiirini bulmak mümkündür. Şiirlerinde geçen çeşmeler, "Tophane Çeşmesi, Beykozda İshak Ağa Çeşmesi, Topkapu Çeşmesi"dir. Şehirlerden İzmir'i, bölgelerden ise Çukurova'yı şiirlerinde kullanır. Dikkat çekici nokta İzmir'i bir Türkmen şehri olarak görme arzusu içerisinde olmasıdır.

Bu kitabın giriş bölümünde Abdülhak Hamit ve Sami Paşazade Sezai kitap hakkındaki fikirlerini beyan eden yazılar kaleme almışlardır. Abdülhak Hamit kitabı yorumlarken eserin sahibini överek fikrinin ihmal edilmiş olduğunu ibraz eder. Sami Paşazade Sezai ise, Turan fikri ile ilgili bir eser vücuda getirmesi için ilk önce kendisine teklif getiren müellife şu cevabı vererek, şiir kitabını müellifin yazmasını istediğini belirtir:

"Fuat Şükrü bey; Turana dair bulduğu bir mevzuu bana getirerek, bu mevzu üzerine bir eser yazmaklığı istemişti. Kendisine mülhem olan bu mevzuu zeka ve liyakatlarında gördüğüm mümtaziyet cihetile, gene kendilerinin yazmasını tavsiye etmiştim. Eğer tavsiyelerini infaz etseydim, yahut kendileri ricamı kabul etmesydi, bugün böyle güzel şairane bir eser vücuda gelmezdi." (TT: 4).

Sezai'ye göre, bu eserin yazılma amacı, kültürelidir. *"Turanda memleketler, devletler değil kardeş ruhları, kardeş kalpleri kazanmak emel ve sevdasıdır."* Buradan hareketle şairin Turan'a ilerlemesini ister. Ayrıca Sami Paşazade Sezai, vatani ve millî şiirler görmek arzusundadır (TT: 7-8).

Türk Birliği Türk Hazneleri kitabında ise, İstanbul'un çeşitli semtleri Türklük mefhumuyla birlikte işlenir. Bunun yanı sıra boğazlar ve Türk

---

¹¹ a.g.m., s. 128

¹² İncelememizde eserin şu baskısı kullanılmıştır: *Turan ve Türkler*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1931. Bu eser "TT" kısaltmasıyla kullanılacaktır.

¹³ İncelememizde eserin şu baskısı kullanılmıştır: *Türk Birliği Türk Hazneleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1940. Bu eser "TB" kısaltmasıyla kullanılacaktır.

kızları şairin dikkat çektiği diğer konulardır. “Şair Nigâr Hanım” adlı şiirinde de Nigâr Hanım'ı şöyle tanıtır:

*“Bu Nigâr işte bu Osman kızıdır
O karanlık gecenin yıldızıdır
O devirlerdeki her şeydi yasak,
Bir kadın kârı değilken yazmak.
Onu (Niran) diye yazmış mahsus....*

*(Binti Osman); çiçeği koklamadan
İlkbahardan bize vermişti nişan
Şairin inceliği işte özü
Asra tenkidi onun ince sözü (TB: 48).*

Edebiyat tarihlerinde adı geçmeyen bu şairin şiir kitaplarında toplumsal hafızanın nasıl oluştuğunu irdelemek makalemizin konusunu teşkil etmektedir. Toplumsal hafıza Fuat Şükrü Dilbilen'in şiirlerinde hem muhtevadan hem de kitapların yayın tarihinden hareketle vücut bulur. Muhteva olarak tarih, turan mefkûresi, çeşme, şehirler bir şairin bakışıyla şiirlere konu olarak daha sonraki nesillere aktarılmak istenilir.

TARİH

Tarih, bir milletin geçmişteki hatırası ile bugüne kalan mirası şeklinde tanımlanabilir. İnsanın çevresinde yer alan birçok nesne tarihin yansımasıdır. Köprü, türbe, çeşme gibi bir çok unsurun tarihten bir hatıra olmasından hareketle, tarih aslında çevremizde gördüğümüz unsurların bileşkesidir. Tarih ise, milletlerin hafızası olmasının yanında yaşanan ve yazılan olmak üzere ikiye ayrılır. Yazılan tarih yaşanan tarihin çok küçük bir yansımasıdır¹⁴. Diğer taraftan Fuat Köprülü “sosyal tarih” anlayışı denilen bir tarih anlayışı da geliştirir. Buna göre,

1. *Bir dönemde tarihsel olguyu açıklamak söz konusu ise, her şeyden önce o döneme damgasını vuran çeşitli kültür merkezlerindeki gelişmeleri göz önünde tutmak gerekir.*

2. *Bir ulusun sosyal tarihi onun geçmişiyile bütünleştiğinden, herhangi bir noktadan itibaren olguların yorumlanması kopukluk yaratabileceğinden tarafsızlık ilkesi tehlikeye düşebilir. Bu nedenle, “süreklilik” ve “bütüncüllük” tarihsel yöntemin vazgeçemeyeceği bir kavram çiftidir.*

¹⁴ Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s. 52.

3. *Sadece bir ulusun folklorunu araştırmak demek, onun temelinde yatan “çok bataryalı” etkenleri –iktisat, hukuk, ahlâk ve genel ideolojisini bilmeyi gerektirir.¹⁵*

Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde yazılı tarihin kendisi ile tarihi yazdıran vesikaları bulmak mümkündür. Ayrıca sosyal tarih anlayışından hareketle tarihi oluşturan unsurlardan olan tarihin kültürel yapısı da şiirlerde kendine yer bulur. Buna bağlı olarak şiirlerde yer alan tarih olgusunun kültürel birikim dairesinde de ele alınması kanaatindeyiz. Dolayısıyla şiirlerde yer alan tarihi dönemler ve kültürü veya tarihi oluşturan unsurların şiirlerde birlikte düşünülmesi gerektiğine binaen incelememizin tarih başlığı, tarihî dönemler ve kültür tarihi öğeleri olmak üzere iki ana başlık altında incelenecektir.

Türk Tarihi

Türklerin tarih sahnesine ilk çıkışları bazı kaynaklarda İskitler olarak gösterilse de Hunlar dönemine rastlar. Hunlar’dan sonra “Türk” kavramını kullanarak devlet vücuda getiren Göktürklerdir. Göktürkler I. ve II. Göktürk Dönemi olmak üzere iki dönemde kaynaklarda işlenir. Fuat Şükrü Dilbilen şiirine I. Göktürk Devleti’nin 50 yıllık esaretinden sonra Kutluk Han’ın liderliğinde kurulan II. Göktürk Devleti dâhil olur. Bu devletin Çin’den kurtuluşunu şiirinde işleyerek çocuklara tarih konusunda bilgi verilip toplumsal hafızanın faklı bir izdüşümü anlatılır. Birçok tarih kitabında yer almadığı görülen Kutluk Han’ın Aydoğdu ve Gündoğdu adlı oğulları da şiir vasıtasıyla toplumsal hafızaya nakşedilmeye çalışılır. Bu dönemin yazılı abideleri olan Orhun Kitabeleri de Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde kendine yer bularak Orhun tarihi yani Göktürk tarihi bu taşlarla başlatılır:

Orhunda buldu pek eski taşlar,

Bunlarla Orhun tarihi başlar:

“On üç asır var bir sonbaharda,

“Türklerle Kutluk erdi murada.

“Saldık kılıçla candan gönülden

“Mahvoldu düşman korkup kaçarken...

“Gök Türkler önden bayraklar açmış

“Çinden gelenler, ejderler kaçmış. (TT: 31).

Türk tarihinin bu döneminde Çin’e birçok akın düzenlenir:

“Devlet kurulduktan sonra elli yıllık esaret hayatının acısını çıkarmak ve Türklerin kırılan gururlarını tamir etmek için Çin’e karşı sayısız akınlar yapıldı. Hatta bu akınların birinde 23 Çin şehrinin tahrip edildiği ve

¹⁵ Orhan Türkdoğan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 53.

Okyanus'a kadar ulaşıldığından bahsedilmektedir. Orhun Kitabeleri'nde İlteriş Kağan'ın en büyük destek ve yardımcılarından birinin eşi İlbilge Hatun olduğu belirtilmektedir.¹⁶

Bu akınların Fuat Şükrü Dilbilen şiirine yansımaları "*Çinden gelenler, Ejderler kaçmış*" mısraıyla olur.

Moğollar Orta Asya'da güçlü bir devlet kurmak maksadıyla soylarını Türklere dayandırmak gayreti içerisindeyler¹⁷. Orhan Bulduk da çalışmasında Moğolları Türk tarihi içerisinde değerlendirmektedir. 1360 yılından itibaren adından söz edilmeye başlanan Timur, 1370 yılında kendi hâkimiyetini kurar. Cengiz Han soyundan gelmediği için "emir" unvanını kullanır. 1370-1405 yılları arasında yaptığı seferlerle birçok bölgeyi hâkimiyeti altına alan Timur, 1402 yılında yapılan Ankara Savaşıyla Osmanlı Devletini bir keşmekeş içerisinde bırakarak "Fetret Dönemi"ne sürükler¹⁸. Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde Timur hakkında anlatılan köyler yakma başlar kesme gibi özelliklerin yalan olduğu ifade edilir.

Derler: Timorlenk köyler yakarmış,

Başlar keserken sorguç takarmış.

Birçok yalanlar... İğrenç masallar...(TT: 34).

Güçlü bir devlet veya Turan devleti kurmak istediğini ifade eden Fuat Şükrü Dilbilen, Timur'u Turancı olarak gösterir:

"Türk ordusuna çok itimadı

"Kalbinde vardı Türk ittihadı (TT: 34).

Timurlulardan sonra mimari özellikleri ile Türkiye Selçukluları Devletinin de şiirler arasına dâhil olduğu dikkati çeker. Ancak bu kısım kültürel tarih kısmında incelenecektir.

Türkiye Selçuklularının yıkılmasının ardından başlayan beylikler döneminden sonra Osmanlı Devleti Beyliğinin güçlenmesiyle Osmanlı Devleti kurulur. Osman Bey'in kurduğu bu devlet Orhan Bey dönemiyle devam eder. Fuat Şükrü Dilbilen şiirine Orhan Bey ve ona yardım eden Evrenus Bey, Kocail Bey ve Mihal Bey dâhil olur. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu işleyen *Devlet Ana* ve *Osmancık* romanlarında da Ohsan Bey ve Mihal veya Köse Mihal önem arz eder. Ancak bu romanlar Fuat Şükrü Dilbilen şiirinden daha sonraki dönemlere rastlar.

Osmanlı Devleti kuruluş ve yükseliş dönemlerinden sonra duraklama dönemine girer. Ancak yükselme döneminin son padişahı olan ve 1595-1604 yıllarında hüküm süren III. Mehmet döneminde alınan başarılı

¹⁶ A. Halûk Çay, vd., *Tarihte Türkler ve Alparslan Türkeş*, Berikan Yayınları, Ankara 2003, s. 52.

¹⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 573-574.

¹⁸ a.g.e., 112-113.

sonuçlardan biri Kanije Zaferidir¹⁹. Bu zafer Fuat Şükrü Dilbilen şiirine “Tarihten Yapraklar” ifadesiyle dâhil olur:

“Rumeli, beylerbeyi her yerde muzaffer
(Budun)un kışlaları olmuştı seferber

Yükselir allı yeşil dalgalanan bayraklar
Uzanır göklere tevhit yazılı sancaklar.” (TT: 49).

KÜLTÜREL TARİH

Tarih bir milletin mirası olarak algılandığından çeşmeler, evler, türbeler, kitaplar gibi ürünler onun hakkında bize bilgi verirler²⁰. Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde bunlardan, şehirler, çeşmeler, abideler ve Türk büyüklerini görmek mümkündür.

Şehirler:

Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde İstanbul’un özel bir yeri vardır. Bunun sebebini ise, Yahya Kemal’in İstanbul’a bakışında aramak gerekir. Buna göre, İstanbul bütün Türk tarihinin ve coğrafyasının birleşiminden vücut bulduğundan bu şehri sevmek bütün vatani ve bütün Türklüğü sevmektir²¹. Buradan hareketle Türk coğrafyasını şiirlerinde ifade etmek isteyen Fuat Şükrü Dilbilen, İstanbul’un birçok semti ile çeşmesini şiirlerinde tasvir yoluyla Türklük mefhumu ışığında anlatır. Ayrıca İstanbul “şehir” kavramıyla birlikte ele alındığında Türklerin şehir kurarken ona kendi ruhlarını da verdiklerini ifade etmek gerekir. Fuat Şükrü Dilbilen’in *Türk Birliği ve Türk Hazineleri* adlı şiir kitabında İstanbul’un birçok semtinin işlendiği görülür. “İstanbulboğazı” şiirinde İstanbul Boğazı, yükselen Türklüğe anlam kazandırır. Bunun yanı sıra Rumeli Hisarı, Vaniköy, Üsküdar, Çamlıca, Beykoz, Trabya, Kız Kulesi, Çamlıca, Arnavutköy bizzat isimlerine şiir atfedilerek tanıtılır. Ancak semtlerin şairin bakış açısından hareketle Türklüğün simgesi olarak düşünülür.

İstanbul’un dışında Gebze, İzmir ve Çukurova üzerine de şiirler yazılmıştır. İzmir, Türkmen şehri olarak tanıtılıp birçok felaket geçirdiğinden bahsedilir. Çukurova da yine Türkmen bölgesidir. Seyhan ve Ceyhan nehirleri millî isimler şeklinde algılanır. Çukurova’nın Turan’a benzediği de ifade edilir:

---

¹⁹ a.g.e., s. 194-195.

²⁰ a.g.e., s. 52.

²¹ Nihat Sami Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*,: Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1984, s. 317.

*Turana benzer çardaklı bağlar,
Zümrüt çayrlar, fıstıklı dağlar (TT: 55).*

Kültürel tarih denilince mimari ve şehir mefhumunun yanı sıra yine toplumsal hafızanın ürünü veya yaşatma unsuru diyebileceğimiz çeşme ve müzelerden de bahsedilmesi gerekir.

Çeşme ve Müzeler

Toplumsal hafızanın ve kültürel tarihin ürünü olan çeşmeler Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde kendine yer bulur. Şiirlere konu olan çeşmeler İstanbul'da yer alırlar. Bu çeşmelerden ilki "Tophane Çeşmesi" adlı şiirde yer alan Tophane Çeşmesidir. Bu çeşme şiirde şöyle tanıtılır:

*"Mermer bükülmüş, yoğrulmuş işte
Parmak ısırarak hiçtir bu işde!..
İnciyle işler güya görümce
Atlas bürümcük sandım görünce!..
İşten bilenler, dünyada herkes
Sanmaktadırlar kasnakta canfes ! (TT: 44).*

"Beykozda İshak Ağa Çeşmesi" adlı şiirde anlatılan İshak Ağa Çeşmesi, Türklük mefhumuyla birlikte düşünülerek Turan'dan gelen bir ırmağa benzetilir:

*"Turanelinden taşmış bir ırmak,
Gayretle bulmuş Beykozda İshak!..
On tunç oluktan akmakta nurlar
Aşkıyle coşmuş yaz, kış şarıldar! (TT: 45).*

Topkapı Çeşmesi "Topkapı çeşmesi" şiirinde işlenir. Bu çeşme mimari yapısının güzelliğiyle ön plana çıkar. Mimarisindeki güzelliğinden şair, nakkaş, hâkkâk ve ressam ilham alır:

*"Bir temiz çeşme var, bin hazne elmas
Pırlanta tek taş, parlak ve pek has
Bir çeşme, lâkin köşkten büyüktür,
Zümrütlü tahtlar ondan küçüktür!..
Musluklarından akmakta ballar...
İranlı şahlar... taçsız kıralar,*

*Ol şaheserden almakta ilham,
Şairle nakkaş; hâkkâkla ilham,
Her zerresinde bir ayrı zevk var*

Vehbiyi gördüm söylerken eş'ar. (TT: 46).

Ayrıca Kuruçeşme “Kuruçeşme” şiirinde Millî Mücadele yıllarında yıkılması dolayısıyla konu edinilir. Burada önemli olan nokta, millî bilinci yıkmak amacıyla kültürel ürünleri ortadan kaldırarak toplumsal hafızanın yitirilmesi Batı'nın uyguladığı politikalarından biridir:

*Kuvvete karşı sinen bir ürkek,
Bu Kuru çeşmeyi yakmış gerçek
Boğazın gonca gülü yash kadın-
- gibi solmuş bu yığınlarla bakın
Simsiyah kok yerli maden kömürü
Sıkıyor gönlü, karartır ömrü. (TB: 12).*

TÜRK BÜYÜKLERİ

Bir milletin yetiştirdiği mütefekkirler devrinin insanlarına çeşitli fikirleri aşilayarak çözüm önerileri sunarlar. Bu mütefekkirlerden biri Gaspıralı İsmail'dir.

“1881'de yayımladığı Rusya Müslümanları adlı eseriyle dikkatleri üzerine çeken ama daha çok 1883 yılında çıkarmaya başladığı Tercüman gazetesiyle bütün Rusya'da adını duyuran İsmail Gaspıralı, 19. yüzyılın en önde gelen Türk aydınlanmacılarından, yaygın tabirle maarifçilerinden birisidir. Gazetesinde devrinin siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel mahiyetli birçok meselesini çok çeşitli yönleriyle tartışarak Türk ve İslam dünyası için bir medeniyet programı çizmiş, böylelikle dönemin çok zor şartları içerisinde Rusya'nın asimilasyon politikasına karşı âdetâ olağanüstü bir varolma savaşı vermiştir.”²²

Gaspıralı İsmail, Rusya'nın asimilasyon politikasına karşı tek başına ayakta durması yönüyle dikkatleri üzerine çeker. Osmanlı veya Türkiye içerisinde de Gaspıralı İsmail'e benzeyen Türk büyüklerini görmek mümkündür. Bunun yanı sıra toplumsal hafıza içerisinde kişilerin önemini değini veya gönderme bağlamında incelemek yerinde olacaktır. Nurullah Çetin bu konuda şu tespitlerde bulunur:

“Telmih veya gönderme, toplumsal hafızada yer edinen pek çok kişi tarafından bilinen eski zamanlarda olup bitmiş bazı olaylara, meşhur kişilere, durumlara, olgulara, inanış ve düşünüş biçimlerine, atasözlerine işaret etmek,

---

²² Özlem Nemetli, “İsmail Gaspıralı'nın Roman ve Hikâyeleri”, *Yeni Türk Edebiyatı*, Sayı: 1, 2010, s. 112.

bazı imalarla değinilerde ve dolaylı göndermelerde bulunmak şeklinde tanımlanabilir.²³

Metinlerarası göndermeler bağlamında düşünülen kişilere atıflar halk hafızası yönüyle de ön plana çıkar. Öcal Oğuz, toplumsal hafıza kavramını "ortak bellek" olarak algılar:

"Karacaoğlan kadar Fuzulî, cönk kadar tezkire, Kerem ile Aslı kadar Leyla ile Mecnun, bağlama kadar tambur, kaval kadar ney, baklava kadar revani, musakka kadar imam bayıldı, Türkmen kilimi kadar Hereke halısı, Avanos çömleği kadar İznik çinisi, nevrüz ve hidrellez kadar yılbaşı, Nasrettin Hoca kadar Temel, bugün gittikçe küreselleşen ve tek tipleşen dünyada "farklılık" veya "kendi" olarak ifade edilebilecek özgünlüklere sahipse ve bunlar çağdaş folklor tanımlarının temelinde bulunması gereken "kod"lar arasında yer alıyorsa, demek ki onlar "ortak bellek"i, veya "paylaşılan deneyim"i oluşturmaktadır.²⁴

Buradan hareketle Fuat Şükrü Dilbilen şiirine Türk büyüklerinden bazıları üstün oldukları vasıflarla konu edilir. Bunlardan Mimar ustası olan Mimar Sinan, yaptığı ünlü camilerle tanınır. Mekân unsurunu meydana getiren kişilerden belirti olarak kalan unsurlar, Mimar Sinan'da camilerdir. Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde, Mimar Sinan'ın yaptığı camiler çabuk tanınma yönüyle konu edinilir:

*İlyasla, meşhur mimar Sinanlar
Tevzi ederler şevketli şanlar..
Camilerinden derhal tanırsın
Allah elinden çıkmış sanırsın.*

*Herbir şehirde bin bir imaret
Hepsinde ayrı bin türlü sana't
Şefkatli Türkler kurmuş kazanlar
Zerde pilavla doymuş cihanlar (TT: 42).*

"Kılıç Arslan ve İbnisina" şiirinde şair, Selçuklu hükümdarı olması dolayısıyla Kılıç Arslan'ı, yazdığı eserlerle de İbni Sina'yı hatırlar. İbni Sina'nın Belh'te doğduğu, simya, kimya ve tıp ilimlerinde yaptığı çalışmalarla Türk milletine ilmi öğrettiği belirtilir:

*Her ilmi ondan öğrendi ecdat,
Her fenni yaydı dünyaya üstat.*

²³ Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2004, s. 124.

²⁴ Öcal Oğuz, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi*, Geleneksel Yayınları, Ankara 2009, s. 87.

Ölçmekte iken nısfınnehari:

Bulmuştu arzda birçok saharî (TT: 52).

Yenileşmenin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat Dönemi şairlerinden Namık Kemal, Şinasi ve Abdülhak Hâmit Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde yer alır. Namık Kemal, vatan ve hürriyet kavramlarını kullanmasının yanı sıra *Vatan yahut Silistire* adlı eseriyle tanıtılır. Ayrıca Namık Kemal'in zindanlara atılmasını da belirten Fuat Şükrü Dilbilen, çeşitli mısralarla "Hürriyet Kasidesi"ni de işler. Şinasi, sade Türkçeyi kullanması, Hâmit ise *Eşber* kitabı ve "Makber" şiiriyle hatırlanır. Tanzimat Döneminin roman ve hikâyecisi Ahmet Mithat Efendi, birçok eseri telifi ve halkı aydınlatması yönüyle işlenir. Bu yönüyle Gaspıralı İsmail'e benzediğini söylemek mümkündür. Servet-i Fünûn şairlerinden Tefik Fikret, *Rubab-ı Şikeste* kitabı ve "Sis" manzumesiyle şiirlerde kendine yer bulur:

Radyum gibi parlıyor beyitler,

Gaddarlara karşı pek sitemker!...

"Sisler,, ne büyük bir ihtilâldir!

Kutsiyetine büyük misâldir. (TT: 74).

Millî Edebiyat dönemi şairlerinden ve fikir adamlarından Ziya Gökalp, Türk milletine millî bilinci aşılması yönüyle ele alınır. "Turan" kelimesini ilk kullanan kişi olmasından dolayı Altay Dağı'nda makamının olduğunu düşünen Fuat Şükrü Dilbilen'e göre, Ziya Gökalp Türk aşkını veren kişidir:

Aşkıyla yanar, yazar çizerken

Turana yol açtı kalbimizden!..

Zulmetler içinde yol açardı.

Gökten o, ziya alıp saçardı.

Altayda onun makamı vardır...

Türk milletinin meramı vardır:

Elbet o; merama ermiş oldu.

Türk aşkını hep o, vermiş oldu. (TT: 75).

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı hikâyeleriyle tanıtan Fuat Şükrü Dilbilen şiirine Gazi Mustafa Kemal Millî Mücadele'deki başarısıyla dâhil olur. Birinci ve İkinci İnönü Savaşları ile Sakarya Meydan Savaşı şiire konu olduğu gibi, onun asker yetiştirmekteki başarısı da ön plana çıkarılır. Yenilik ve imar noktasında ise, Bismark'tan üstün olduğu da belirtilen konular arasındadır.

DÖNEMİN TOPLUMSAL HAFIZAYA ETKİSİ

Modern edebiyat incelemelerinde edebi eserin merkez alındığı bir metot geliştirilmiştir. Özellikle 1915-1930 yıllarında Sovyetler Birliği'nde uygulanmış olan formalizm bu açıdan önemlidir. Buna göre edebiyat dış öğelerle değil, bizzat eserin iç dinamikleri ile incelenmelidir. Fakat yalnızca eserin iç dinamiklerle incelenemeyeceği sorunu gündeme geldiğinde edebiyat bilimcisinin felsefe ve sanat tarihi gibi tarih bilimleriyle bir sonuca ulaşmasının daha doğru olacağına kanaat getirilir. Bu noktada roman tahlillerinde sosyal ve siyasi değişmeyi göz önünde bulundurmanın gerekliliği üzerinde durulur²⁵. Buradan hareketle şiiri de buna bağlı bir metodla incelemek gereklidir. Çünkü roman kendi dönemini yansıtan bir edebi tür olsa da şiirin de kendi döneminden soyutlanamayacağından hareketle eserin basım tarihinden yola çıkıldığında devrin yapısını ve tarihî koşullarını okuyucuya sunacağı açıktır. Toplumsal hafızanın eksenini bu noktada devrin yapısını ortaya koymak bağlamında oldukça önemlidir. Fuat Şükrü Dilbilen'in şiir kitaplarının ilki olan *Turan ve Türkler* 1931 yılında, ikincisi *Türk Birliği ve Türk Hazineleri* 1940 yılında yayınlanmıştır.

1923-1932 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti inkılap ve kalkınma hareketlerinin bir sonucu olarak barışçı bir politika izler²⁶. Bu yıllarda Turancı-Türkçü düşünceye sahip kişiler Türkiye Cumhuriyeti içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptirler. II. Meşrutiyet dönemiyle başlayan Türkçülük hareketi Osmanlı kurtarma reçetesi olarak görüldükten sonra Türkiye Cumhuriyeti döneminde de önemini devam ettirir. Ancak Mustafa Kemal ve arkadaşları bu fikre karşın Misak-ı Millî sınırlarına dayalı Anadolu'yu merkez alan bir milliyetçilik politikası izler. Ancak bu dönemde Türk Ocağı, Türkçülük politikası çerçevesinde düşünülür. 1923 yılında Türk Ocağı kendi içerisinde iki farklı tutumla hareket eder:

1. *Misak-ı Milli sınırlarını ve ulus devleti benimseyerek Türkçülüklerini bununla sınırlayanlar.*

2. *Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk milliyetçiliğinin hâkim olduğu tek devlet olarak görmek ve benimsemekle beraber, bu yeni devleti gelecekteki büyük birliğin merkezi olarak algılayanlar²⁷.*

Türk Ocakları 1923 yılından 1931 yılına yani kapatılana kadar genel manada Turancılık ve Türkçülük fikrini temel alan faaliyetler gösterir²⁸. Bu tarihten sonra Türkiye'deki Turancılar yaşama mücadelesi verir ve birçok Turancı dergi ve broşür yayınlar. II. Dünya Savaşı'na giderken de yine aynı şekilde davranırlar. 1942 yılı Turancılar için bir ümit yılı olur:

²⁵ Arif Yılmaz, "Sosyal ve Siyasi Değişmeler Açısından Peyami Safa'nın Mahşer Romanı", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, sayı: 3, 2010, s. 41.

²⁶ A.g.e., s. 63.

²⁷ Nizam Önen, *İki Turan*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 186-187.

²⁸ a.g.e., s. 95-189.

“Almanya, Birinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı’nda da Rusya karşısında pantürkizmden ümit beslemeye devam etmiştir. Türkiye’deki bazı Turancı Türkçülerle ilişki içerisine giren Almanya, Türk Hükümeti’ni kendisinin yanında savaşa sokma çabasını ara vermeksizin sürdürmüştür. Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne saldırısı ve Rusya içinde ilerlemesi Türkiye’deki Turancı harekete de ivme kazandırmıştır.”²⁹

Bunlara bağlı olarak Fuat Şükrü Dilbilen’in “Alman Birliği” şiirinde Almanya’yı öven mısralar bulmak mümkündür. Almanya’nın yokluğunda bölgede yaşayan insanların zorluk çektiğini ifade eder. Ayrıca her yere gümrükler kurulduğu için halk borç batağına sürüklendiği belirtilir:

*Evvel zamanda Almanya yokken,
Mağrur Kırallar her yerde birden
Mazgallı burçtan hükmeylemişler
Biçare halka zulmeylemişler (TT: 61)*

Almanya, şiirin yazıldığı tarihten 60 yıl evvel halkın birleşmesiyle Bismark tarafından kurulunca harp biter. Fuat Şükrü Dilbilen, belki Turan idealine yürümek isteyerek Almanya’nın kımıldamasını bekler. Ayrıca Bismark güzel sözlerle tanıtılır:

*Almanlar artık (mahreçsiz) olmaz.
Müstemlikesiz ahengi bulmaz.
Cahteyliyorlar mademki onlar;
Cermanya birgün elbat kımıldar.*

*Bismarkı hergün tevkir ederler:
Pek çok büyükler tanzir ederler,
Sardunya olmuş birgün İtalya!
Hep ittifakla doğmuş Japonya! (TT: 62)*

Turan ideali ekseninde Almanya’yı öven Fuat Şükrü Dilbilen, dönemden hareketle toplumsal hafızanın bir yansıması olarak şiirlerinde Turan fikrine yer verir. Turancılık, Türkçülüğün ileri bir izdüşümü olarak gün yüzüne çıkar. Buradan hareketle Türkçülük, dolayısıyla milliyetçilik aidiyet, kimlik ve bellek ile ortaya çıkmaktadır³⁰. Bellek veya hafızanın milliyetçilik fikrinde önemli olması ve dönemin genel görünümü dikkate alındığında Turancılık fikri Fuat Şükrü Dilbilen şiirine doğal olarak dâhil olur.

---

²⁹ a.g.e., s. 277.

³⁰ Nergis Canefe, *Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet*, (Çev. Deniz Poyraz), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul 2007, s. XV.

TURAN

“Turan” kavram olarak coğrafi ve siyasi olmak üzere iki anlama sahiptir. Coğrafi olarak şimdiki Pakistan’a bağlı Belüçistan eyaletinin kuzeydoğu kısımları ile İran’ın kuzeydoğu kısımlarını kapsayan bölgeyi içermektedir³¹. Siyasi anlamda ise, tüm Türkleri bir bayrak altında toplama anlamına gelir. Fuat Şükrü Dilbilen şiirinde halka bu fikri anlatmak ve halkı bu ideoloji çevresinde toplamak amacıyla “Turan” coğrafi anlamda kullanılarak, “Turan Yaylası” ve “Turan Dağları” şiirlerinde şairin hayalindeki Turan coğrafyası yansıtılmaya çalışılır. Turan dağlarından Kingan, Kovanlun, Altay, Altın Dağları ile Pamir Yaylası şiirlerde hatırlatılır. Ahmed Arif’in “33 Kurşun” adlı şiiriyle bir olayın ortaya çıkmasından mühlhem, toplumsal hafızaya etki etme bağlamında Turan şiirlerini düşünmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

Türklerin anayurdu olarak kaynaklarda kendine yer bulan Turan, Fuat Şükrü Dilbilen’e göre ilk insanın ortaya çıktığı coğrafya olup en eski dünyadır. Aynı fikirler “Turan ve Tarih” başlıklı şiirde de devam eder. Bunun yanı sıra, bütün insanlık bu coğrafyadan atlarla yol alarak türer.

Her şeyden evvel, ilk önce insan

Turanda bulmuş her türlü hayvan

Sütler yaşatmış en kıt zamanlar

Doğmuş bu yüzden birçok cihanlar (TT: 14).

Turan kavramı “Turan Ana” şiirinde “ana” kavramıyla birlikte kullanılarak birçok insanı içerisinde barındırdığı anlatılır. Mısır’ın da Turan’ın bir parçası olduğunu düşünen şair, Mısır medeniyetinin kökeninde Türklerin dolayısıyla Turan’ın olduğu kanaatindedir. İnsanları barındırdığından dolayı, “Turan Otağı” şiirinde dağlarda insanların çıplak gezerken onları Turan’ın kurtardığını ifade eder. Bundan dolayı “Kurtardı buradan turan otağı” mısraı kullanılır. Bazı durumlarda İstanbul’un Çamlıca semtinden hareketle Turan’a ulaşma vücut bulur. Turan’ın kendine özgü millî çiçekleri de mevcuttur. Şair bu durumu “Turan Çiçekleri” şiirinde konu edinir. Buna göre, gül ve sümbül Türk çiçeği olarak önem kazanır:

Leylâkla güller, çarkifelekler.

Güllerle dolmuş köyler, şehirler,

Millî çiçekler dünyayı süsler. (TT: 36).

Şairin “Millî Yemişler” şiirine göre, yalnız çiçekler değil, çilek, erik, zerdali, karpuz, elma, hurma, incir, nar, armut gibi meyveler de Turan’dan gelir. Bunun yanı sıra “*Hohe eserinde Hypokastanium ağacının meyvalarile Asya steplerinde sık sık nezleden muztarip olan atları tedavi ettiklerini yazmaktadır.*” (TT: 39) ifadesini de alan şair, kestanenin de Turan

³¹ Rıza Nur, *Türk Tarihi*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1972, s. 32-33; Osman KARATAY, *İran ile Turan*, KaraM Yayınları, Ankara 2003, s. 25-28.

coğrafyasından geldiğini “Atkestanesi” şiirinde anlatır. Kitabın dipnotunda yer alan bilgilerle bu fikirlerin doğru olduğu kanıtlanmaya çalışılır.

“Viktor Hohe (Asyadan Balkan yarımadası ve İtalya tarikiyle Avrupa’ya intikalleri ve intişarı noktai nazarından ehli nebatat ve hayvanat) namındaki kitabında bu meyvaların hep orta Asyadan Türkler vasıtasile getirildiklerini fennen ispat ediyor.” (TT: 37).

Kızilelma kavramının birçok anlamı olsa da, bir anlamı Türklerin bir bayrak altında toplanmalarıdır. Bu kavramı ilk kullanan kişi Ziya Gökalp’tır:

*Zemini mefkûre, semâsı hayal
Bir gün gerçek, fakat şimdiki masal
Türk medeniyeti taklitsiz, sâfi
Doğmadıkça bu yurt kalacak hafî³²*

Benzer anlamda Hüseyin Nihal Atsız’ın “Kader” manzumesinde geçtiğini görmekteyiz.

*Şâd olmamak olur mu, Kızıl Elma semtine
Bir gün dönerse râyet-i âli-tebârimiz.*

*Hiçbir emel gönülde karâr etmiyor bugün,
Ermektedir şitâyâ hazîn sonbahârımız.*

*Hâkanların dikilmeli Altay’da tuğları,
Varsın cihânda olmaya görsün mezârınız.³³*

Nurullah Çetin burada Kızilelma kavramını açıklarken şu bilgilere başvurur:

“Ulaşılması gereken kızilelma ülküsü zaman zaman belli coğrafi yerlere ad olarak da konulmuştur. Ziya Gökalp önceleri Türk ordusunun sefere çıkarken.

-Padişahım biz senin uğruna ta Kaf Dağının ötesine Kızıl Elma’ya dek varırız. Hemen bize düşman gösterebilirler, dalkılıç olup düşman ordusuna dalarız, harab ederiz ve kralın tahtını başına geçirip kızıl elmaya dek gideriz.” diyerek Türk askerinin akıncılık, zafer, inanç ve muradıyla, dileğiyle, amacıyla Türk ülküsünü gerçekleştirme olarak şiirlerine ‘Kızilelma’ adını verdiğini ileri sürmüş ve Turan’ı yani ‘Türk birliği’ ülküsünü kızıl elmanın kendisi olarak göstermiştir.³⁴”

Ayrıca Hüseyin Nihal Atsız’ın şiirini incelerken şu açıklamalarda bulunur:

³² Orhan Şaik Gökyay, *Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s.71.

³³ Nurullah Çetin, *Şiir Tahlilleri*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2008, s. 167.

³⁴ a.g.e., s. 171.

"Hakanların tuğlarının Altay'da dikilmesinin tek arzusu olması ve kişisel anlamda kendine bir şey istememesi: Şair, ömrünün sonlarına doğru artık dünyadan ve hayattan tek beklentisinin Türk devlet ve topluluklarının Turan birliği içinde bir araya gelip birleşmeleridir. Bunun dışında şair, dünyalık bir menfaat talebinde bulunmamaktadır.³⁵"

Ziya Gökalp'tan beri birçok şairin kullandığı kızılma fenomeni toplumsal hafızada yer edinen unsurlardan biridir. Çünkü, topluma mal edilmiş bir kavramı birçok şairin kullanması, kavramın hafızanın ürünü olduğunun temel göstergesidir. Fuat Şükrü Dilbilen'in şiirine göre, kızılma Kaf Dağı'ndan gelen bir elma görünümündedir:

*"Sen git bu yerden pek geç te kalma
Devşir otağdan altından elma, Kaf dağlarından
Ehvence gelmez el bağlarından..
Her şeyden evvel mektepler ister
Bir orda vardır Turana rehber!.. (TT: 29)*

SONUÇ

Halk içerisinde yaşayan kültür olgunlaşma evresini edebiyat ile gerçekleştirir. Edebiyat toplumun hafızasına etki eden unsurları bir potada eriterek insanlara sunar. Tarih toplumun hafızasına etki eden olayları yazılı bir biçimde kaleme alır. Tarih yalnızca yaşanan olayları anlatan bir kurum olmayıp kültürel unsurları da içerisinde barındırır.

Şehirler, şehirlerde vücut bulmuş birçok eser tarihten bir iz olarak toplumsal hafıza içerisinde kendine yer bulur. Bunlar kültürel tarihi oluştururken dönemi anlatan bir tarih anlayışından da söz etmek mümkündür. Dönemi anlatan tarih, o yıllar hakkında bize bilgi sunar.

Toplumsal hafıza edebi eserlerde kendine yer bulur. Edebi eserlerden inceleme konumuz olan Fuat Şükrü Dilbilen şiirlerine toplumsal hafıza hem tarih hem kültürel tarih hem de dönem tarihi olarak yansır. Tarih olarak Hunlardan başlayan bir silsile ışığında tarih mevzuu toplumsal hafızanın bir ürünü olarak şiirlere dâhil olur. Kültürel tarih denilince tarihin bir kolu anlaşılmalı, tarihin toplumsal hafızaya miras bıraktığı ürünler düşünülmelidir. Burada çeşmeler, abideler, önemli kişiler ve şehirler işlenir. Bu olguların tamamı tarihte önem arz eden mevzuları okuyucuya hatırlatmak amacıyla kullanılır.

---

³⁵ a.g.e., s. 172.

Kitapların yazıldığı tarihler de şiirlerin konuları dolayısıyla önemlidir. 1931 ve 1940 yıllarında Türkiye’de Turancılık fikri oldukça önemli olduğundan şiirlerde Turancılık fikrini bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra II. Dünya Savaşı Turan ideali için bir çıkış noktası olarak düşünüldüğünden Almanya’nın yanında savaşa girmek taraftarı olan bazı kişilerin Türkiye Cumhuriyeti içerisinde varlığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca kızıllema fenomeni de halkın hafızasında yer ettiği şekliyle şiire konu olur.

KAYNAKLAR

- ANTAKYALIOĞLU Zekiye, “Memory, Poetry and Traditional for T.S. Eliot and William Wordsworth”, *Facing the Past Facing the Future: History, Memory, Literary Conference*, (Yayınlanmamış Bildiri), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2009.
- BANARLI, Nihat Sami, *Bir Dağdan Bir Dağa*,: Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1984.
- CANEFİ Nergis, *Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet*, (Çev. Deniz Poyraz), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul 2007.
- ÇAY, A. Halûk vd.. *Tarihte Türkler ve Alparslan Türkeş*, Berikan Yayınları, Ankara 2003.
- ÇETİN, Nurullah, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2004.
- ÇETİN, Nurullah, *Şiir Tahlilleri*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2008.
- ÇIKLA, Selçuk, *Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- GÜNGÖR, Erol, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.
- KAPLAN, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- KARATAY, Osman, *İran ile Turan*, KaraM Yayınları, Ankara 2003.
- KOLCU, Ali İhsan, “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Bir Millî Romantik Unsur Olarak Millî Hafızanın İşleniş Biçimi ve Taşdığı Önem”, *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, (Der. Elmas Kılıç-Neval Konuk), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 127-140.
- NEMUTLU, Özlem, “İsmail Gaspıralı’nın Roman ve Hikâyeleri”, *Yeni Türk Edebiyatı*, Sayı: 1, 2010, s. 111-124.
- NUR, Rıza. *Türk Tarihi*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1972.
- OĞUZ, Öcal *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi*, Geleneksel Yayınları, Ankara 2009.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

- ÖNEN, Nizam. *İki Turan*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- ÖZGEN, H. Neşe. *Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul 2003.
- SAFA, Peyami. *Sanat Edebiyat Tenkit*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990.
- SERDAR, Ziyaüddin *Postmodernizm ve Öteki*, (çev. Gökçe Kaçmaz), Söylem Yayınları, İstanbul 2001.
- SMITH, Philip. *Kültürel Kuram*, (çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu), Babil Yayınları. İstanbul 2005.
- TURAN, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.
- YILMAZ, Arif, "Sosyal ve Siyasi Değişmeler Açısından Peyami Safa'nın Mahşer Romanı", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, sayı: 3, 2010, s. 39-57.